

Umírání patří také k životu a uspořádání majetku dává mnoha lidem šanci připravit se na smrt. Každý z nás je přitom potomkem svých rodičů, vůči kterým se dříve nebo později můžeme octnout v postavení jejich neopomenutelného dědice. Stejně tak i většina z nás bude mít své „neopomenutelné dědice“. V rámci dědického práva, jehož samostatné kořeny sahají až do dob starověkého Řecka, se bezesporu jedná o velmi zajímavé téma.

V práci nazvané „Právní postavení neopomenutelného dědice“ se zabývám právy a povinnostmi, jakož i zvláštnostmi speciální kategorie dědiců, tzv. neopomenutelných dědiců. Tato problematika je právně regulovaná normami práva dědického, pododvětvím práva občanského hmotného a normami dědického práva procesního.

Cílem této práce je blíže identifikovat postavení neopomenutelného dědice v různých životních situacích, které mohou v rámci dědického práva vyvstat. Práce rovněž ve stručnosti pojednává o dědickém řízení, jehož blízká návaznost s tímto tématem je více než zřejmá. Postavení problematiky neopomenutelného dědice je zde rozpracováno z různých hledisek, a to jak z teoretického, tak i praktického a historického.

Těžiště tohoto materiálu spočívá v současné platné právní úpravě zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Úprava dědického řízení je dále obsažena v zákoně č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu, ve znění pozdějších předpisů. Pro historickou komparaci jsem použila již zrušené právní předpisy „ABGB“¹, tzv. střední občanský zákoník² a současný zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění několika významných novel. V neposlední řadě bude při mém výkladu de lege ferenda přihlédnuto k úpravě

¹ Všeobecný zákoník občanský (německy Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, zkratka ABGB) byl základem občanského práva v habsburské monarchii po celé 19. století až do jejího zániku. Všeobecný občanský zákoník byl vyhlášen 1. června 1811 patentem císaře Františka I. čís. 946 Sb.z.s. s platností pro všechny neuherské země císařství. Na českém území byl platným právem až do vydání nového občanskoprávního kodexu.

² zákon č. 141/1950 Sb.

dané problematiky v nově připravované rekodifikaci občanského zákoníku, ve znění, v jakém byl v době zpracování této rigorózní práce předložen v rámci legislativního procesu Parlamentu ČR.

Současná hmotně právní úprava této problematiky obsažená v občanském zákoníku je ve srovnání s některými již zrušenými právními úpravami poměrně stručná. Dědické právo je totiž obsaženo v pouhých třiceti šesti paragrafech. „Poměříme-li úpravu dědického práva v našem občanském zákoníku s úpravami ve standardních kodexech náležejících do oblasti kontinentální evropské kultury, zarazí nás na první pohled nápadný nepoměr mezi pozorností, kterou otázkám dědění věnují tyto zákoníky, a mezi záběrem naší zákonné úpravy.“³ Přes veškeré snahy, které byly na úseku občanského práva postupem času učiněny, nese současná právní úprava stále znaky socialistického zákonodárství. Pozornost, jaká se dědickému právu v budoucnu dostane, by měla být podstatně větší také vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o úpravu neobvyklého významu, s přihlédnutím k přirozené úctě k zemřelému člověku a respektu k jeho posledním přáním, která za života projevil.

Procesně právní úprava problematiky dědického řízení, v jehož rámci je neopomenutelný dědic typickým účastníkem, je znatelně podrobnější. Přestože je v občanském soudním řádu dědické řízení shrnuto do třiceti paragrafů, zcela uspokojivě tato ustanovení pokrývají celkovou komplexnost tohoto druhu řízení. Žádné z uvedených ustanovení se sice výslovně nedotýká specifického postavení institutu neopomenutelného dědice, přesto lze v rámci celého dědického řízení na jeho postavení aplikovat podstatnou část úpravy z občanského soudního řádu.

Historický vývoj institutu neopomenutelného dědice je v této práci široce analyzován s přihlédnutím k jeho dlouhotrvající existenci- setkáváme se s ním již v dobách starověkého Říma. Tím ovšem rozhodně nepopírám, že by takový

³ Eliáš, K.: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník, Ad Notam 2003, číslo 5, str. 97

institut neexistoval již v době dřívější u jiných starověkých civilizací. Podrobnější rozbor úpravy obsažené v ABGB se může jevit jako velice přínosný především z důvodu připravované rekodifikace soukromého práva, která zamýšlí obnovit některé zaniklé instituty dědického práva z ABGB.

Jedna z kapitol této rigorózní práce se také ve stručnosti věnuje exkurzu do dědického práva vybraných zemí, a to především z pohledu problematiky práv neopomenutelných dědiců.

V recentní úpravě občanského zákoníku není v žádném z ustanovení přesně vymezeno, kdo je neopomenutelným dědicem. Ze všech dostupných pramenů však vyplývá, že za neopomenutelného dědice je zásadně považován potomek zůstavitele v prvním i vzdálenějším stupni. Jediným ustanovením, které se přímo vztahuje k problematice neopomenutelných dědiců, je tak § 469a občanského zákoníku, který se týká institutu vydědění. „Mnohotvárnost současných právních vztahů nemůže odpovídat někdejší zjednodušeným představám, z nichž se při tvorbě zákona vycházelo.“⁴

Institut neopomenutelného dědice je jedním z nástrojů, kterak omezit testovací volnost zůstavitele. Mezi další prvky omezující pořizovací vůli řadíme například ustanovení o formě a obsahu závěti, o přípustnosti a nepřípustnosti vydědění. Všechny normy týkající se neopomenutelných dědiců jsou normami kogentní povahy.

I když se některým odborníkům může ochrana poskytovaná neopomenutelným dědicům jevit jako nadbytečná, neboť podle jejich názoru představuje přílišné omezení autonomie vůle zůstavitele, já osobně ji shledávám velmi důležitou. Oponenti této specifické ochrany potomků argumentují přísným omezováním vlastnického práva zůstavitele, neboť se jedná o promítnutí zásady familiarizace, která se v současné době považuje za již překonanou. Já osobně ovšem zastávám názor, že také potomci se mohou dočkat

⁴ Mikeš, J.: Jak dál s úpravou dědického práva?, Ad Notam 1998, číslo 2, str. 27

nevhodného a nepřiměřeného chování ze strany svých předků, a proto je nutné je chránit alespoň takovýmto způsobem. Vzhledem k tomu, že zůstavitel nástroj ochrany proti nevhodnému chování svých potomků má, bylo by spravedlivé, aby takový nástroj ochrany existoval rovněž v případě dědiců.